

Uchwała z dnia 16 stycznia 2009 r., III CZP 132/08

Sędzia SN Iwona Koper (przewodniczący)

Sędzia SN Mirosław Bączyk (uzasadnienie)

Sędzia SN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku "R. Banku P." S.A. w W. przy uczestnictwie dłużników Elżbiety Marii B., Sebastiana B. i Piotra B. o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 16 stycznia 2009 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Szczecinie postanowieniem z dnia 26 września 2008 r.:

"Czy na podstawie art. 98 ust. 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe bank uprawniony jest do wystawienia po śmierci osoby, która bezpośrednio z bankiem dokonywała czynności bankowej, bankowego tytułu egzekucyjnego, z wymienieniem w jego treści jako dłużnika wyłącznie ww. osoby?"
podjął uchwałę:

Bank nie jest uprawniony do wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego przeciwko osobie, która bezpośrednio z bankiem dokonała czynności bankowej, po śmierci tej osoby.

Uzasadnienie

Dłużnik banku zawarł z bankiem umowę kredytową i przed śmiercią nie wykonał obciążającego go zobowiązania kredytowego. Bank wystawił bankowy tytuł egzekucyjny, w którym wymienił zmarłego kredytobiorcę jako dłużnika i wniósł o nadanie temu tytułowi klauzuli wykonalności z zaznaczeniem przejścia obowiązku świadczenia na inne osoby, tj. trzech spadkobierców kredytobiorcy. Sąd Rejonowy oddalił wniosek banku i stwierdził, że w świetle przepisów art. 96-97 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665

ze zm. – dalej: „Pr.bank.”) nie jest dopuszczalne wystawienie bankowego tytułu egzekucyjnego po śmierci dłużnika banku, który zawarł z bankiem umowę kredytu.

Rozpoznając zażalenie banku, Sąd Okręgowy przedstawił Sądowi Najwyższemu wskazane na wstępie zagadnienie prawne. Przytaczając uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 2004 r., III CZP 98/03 (OSNC 2005, nr 2, poz. 27), Sąd Okręgowy stwierdził, że podziela zawarte w niej stanowisko, jednakże uchwała ta nie pozwala na sformułowanie jednoznacznej odpowiedzi odnośnie do możliwości wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego po śmierci dłużnika banku i wymienienia w jego treści tego dłużnika.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przedstawione zagadnienie pojawiło się już w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W uchwale z dnia 7 stycznia 2004 r., III CZP 98/03 stwierdzono, że art. 98 ust. 2 Pr.bank. nie stanowi podstawy do wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego przeciwko spadkobiercom dłużnika banku. Wyjaśniono, że pisemne oświadczenie o poddaniu się egzekucji, przewidziane w art. 97 Pr.bank., i wynikające z niego konsekwencje dla składającego oświadczenie (dłużnika banku) nie przechodzą na podstawie przepisów o dziedziczeniu na podmiot, który nie podpisał takiego oświadczenia (spadkobiercę dłużnika), art. 98 ust. 2 Pr.bank. nie czyni bowiem odstępstw od ogólnych reguł dziedziczenia obowiązków majątkowych lub pewnych sytuacji prawnych. Poszukując zakresu regulacji objętej art. 98 ust. 2 Pr.bank., Sąd Najwyższy stwierdził jednocześnie, że w przepisie tym nie uregulowano w ogóle kwestii wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego, a przewidziano wyłącznie możliwość nadania klauzuli wykonalności przeciwko „innym osobom”, tj. spadkobiercom dłużnika. Świadczyć o tym może dodatkowo okoliczność, że w omawianym przepisie wspomina się o małżonku dłużnika, przeciwko któremu nie wystawia się odrębnego tytułu egzekucyjnego, lecz nadaje się przeciwko niemu klauzulę wykonalności z ograniczeniem jego odpowiedzialności do majątku wspólnego małżonków.

Omawiana uchwała wzbudziła w literaturze zarówno aprobatę, jak i krytykę. Dopatrywano się w niej przede wszystkim intencji Sądu Najwyższego do wyeliminowania możliwości posłużenia się przez banki bankowym tytułem egzekucyjnym, gdy do następstwa prawnego (spadkobrania) doszło przed jego wystawieniem, co oznacza w istocie powrót do rozpoznawczego postępowania sądowego. Dostrzeżono także w uchwale wsparcie dla poglądu, że bank –

wystawiając bankowy tytuł egzekucyjny po śmierci dłużnika – powinien wskazać w nim tego dłużnika jako poprzednika prawnego, a następnie wystąpić o nadanie bankowego tytułu egzekucyjnego klauzuli wykonalności przeciwko następcom prawnym dłużnika (spadkobiercom). Chodzi tu o bronioną w literaturze koncepcję wystawienia przez banki bankowego tytułu egzekucyjnego *post mortem*.

Eksponowane jest też stanowisko, że – wbrew myśli wyrażonej w uchwale – banki są uprawnione do wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego wprost przeciwko spadkobiercy dłużnika banku, gdy śmierć tego dłużnika nastąpiła jeszcze przed wystawieniem tytułu. Podnosi się w tym przypadku argument, że z treści art. 98 ust. 2 Pr.bank. nie wynika intencja ustawodawcy pozbawienia banków możliwości posłużenia się bankowym tytułem egzekucyjnym przeciwko spadkobiercom dłużnika, a podstawą wydania tytułu przeciwko takim spadkobiercom może być ogólny przepis art. 96 Pr.bank.

Nie budzi wątpliwości możliwość uzyskania klauzuli wykonalności przez bank przeciwko spadkobiercom osoby, która dokonała czynności bankowej bezpośrednio z bankiem i złożyła oświadczenie o poddaniu się egzekucji, czyli tzw. oświadczenie egzekucyjne (art. 97 § 1 i § 2 Pr.bank.), a bank jeszcze przed śmiercią tej osoby wystawił przeciwko niej bankowy tytuł egzekucyjny, miałby bowiem wówczas zastosowanie art. 788 § 1 k.p.c. Wystawienie bankowego tytułu egzekucyjnego, przy zachowaniu formalnych wymogów określonych w art. 96 Pr.bank., oznacza powstanie tytułu egzekucyjnego w rozumieniu art. 788 § 1 k.p.c., a wykazanie następstwa prawnego w toku postępowania klauzulowego mogłoby nastąpić odpowiednim dokumentem. Przedstawione Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne dotyczy jednak sytuacji, w której bankowy tytuł egzekucyjny nie został wystawiony przed śmiercią dłużnika banku, a bank zamierza korzystać z uproszczonego sposobu dochodzenia swej należności.

Jak wspomniano, w literaturze pojawił się pogląd o możliwości wystawienia przez bank bankowego tytułu egzekucyjnego obejmującego osobę, z którą bank bezpośrednio dokonał czynności bankowej, także po śmierci tej osoby z jednoczesnym wskazaniem, że obowiązek świadczenia tej osoby przeszedł na oznaczone osoby trzecie. Do takiego wniosku prowadzi restryktywna wykładnia art. 98 ust. 2 Pr.bank., zgodnie z którą przeciwko osobom wymienionym w tym przepisie (w tym – spadkobiercom) nie mógłby być wystawiony bankowy tytuł egzekucyjny, bo tej materii prawnej przepis ten w ogóle nie reguluje, natomiast

mogłaby być nadana przeciwko nim klauzula wykonalności. Skoro art. 98 ust. 2 Pr.bank. dopuszcza jednak możliwość posłużenia się przez bank bankowym tytułem egzekucyjnym także po śmierci dłużnika, to tym samym bank zachowuje uprawnienie do wystawienia tytułu obejmującego nieżyjącego dłużnika, a następnie – uprawnienie do wystąpienia z wnioskiem o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko spadkobiercy.

Artykuły 96-98 Pr.bank. nie dają usprawiedliwionych podstaw do przyjęcia takiej interpretacji, nie można bowiem zakładać, że *de lege lata* istnieją różnice konstrukcyjne w ujęciu bankowego tytułu egzekucyjnego w art. 96 ust. 2 i art. 98 ust. 2 Pr.bank. Zgodnie z art. 96 ust. 2 Pr.bank., jednym z podstawowych, formalnych wymogów bankowego tytułu egzekucyjnego jest m.in. wskazanie przez bank dłużnika zobowiązanego do zapłaty oraz określenie rozmiaru i struktury prawnej jego zadłużenia wobec banku. Istotne jest zatem nie tylko samo sprecyzowanie w tytule istniejącego zadłużenia, lecz także samo określenie dłużnika i czynności bankowej, dokonanej z udziałem tego dłużnika, z której wynika dochodzone roszczenie. Co więcej, chodzi o aktualnego dłużnika banku w chwili wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego, tj. w dniu wskazanym w tym tytule. Artykuł 98 ust. 2 Pr.bank. nie wprowadza odstępstw od wspomnianych wymogów formalnych bankowego tytułu egzekucyjnego wówczas, gdy dłużnik banku zmarł jeszcze przed wystawieniem tytułu (choć po dokonaniu czynności bankowej), a bank zamierza posłużyć się tytułem wobec spadkobierców dłużnika po uzyskaniu przeciwko nim odpowiedniej klauzuli wykonalności.

Należy zwrócić uwagę, że przepisy postępowania cywilnego nie przewidują kategorii tytułów egzekucyjnych, które mogą być wystawiane przeciwko podmiotom nieistniejącym, niemającym zdolności prawnej. Reguła ta ma zastosowanie także do tzw. pozasądowych tytułów egzekucyjnych (art. 777 k.p.c.). Nie ma znaczenia to, że inicjatywa wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego należy tylko do banku jako wierzyciela. W literaturze trafnie podniesiono, że przewidziane w art. 96 Pr.bank. wymogi formalne bankowego tytułu egzekucyjnego jednocześnie w sposób zasadniczy determinują funkcje tego tytułu; służy on stwierdzeniu stanu wymagalności roszczenia wobec dłużnika, braku dobrowolnego wykonania zobowiązania i stwierdzeniu rozpoczęcia uproszczonego sposobu dochodzenia przez bank roszczenia. Wystawienie bankowego tytułu egzekucyjnego pozostaje

zatem funkcjonalnie powiązane zawsze z sytuacją prawną aktualnego i istniejącego dłużnika w chwili wystawienia tytułu, a po jego śmierci jest niedopuszczalne.

W konsekwencji należy stwierdzić, że bank nie jest uprawniony do wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego przeciwko osobie, która bezpośrednio z bankiem dokonała czynności bankowej, po śmierci tej osoby.

Wykluczenie interpretacji przyjmującej dopuszczalność wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego po śmierci dłużnika banku przeciwko temu dłużnikowi tworzy naturalne pytanie o prawne konsekwencje takiego stanowiska dla praktyki bankowej, pojawia się bowiem kolejna kwestia, czy bank po śmierci dłużnika nie mógłby jednak w wystawionym tytule ujawnić spadkobiercy tego dłużnika i następnie złożyć wniosek o nadanie przeciwko niemu klauzuli wykonalności. Przepisy art. 96-98 Pr.bank. uzasadniają możliwość przyjęcia takiej interpretacji po uwzględnieniu istotnych argumentów eksponowanych w literaturze oraz wypowiedzi Sądu Najwyższego, pojawiające się po wydaniu uchwały z dnia 7 stycznia 2004 r., III CZP 98/03.

Poglądu o niedopuszczalności wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego przeciwko spadkobiercy dłużnika można by bronić skutecznie wówczas, gdyby zostało przekonywająco wykazane, że *de lege lata* skutki oświadczenia dłużnika o poddaniu się egzekucji (art. 97 § 1 i § 2 Pr.bank.), złożonego wobec banku, wygasają wraz ze śmiercią składającego takie oświadczenie i nie odnoszą się do sytuacji spadkobierców. Wprawdzie stanowisko takie znalazło się w uzasadnieniu uchwały z dnia 7 stycznia 2004 r., III CZP 98/03, ale nie podano tam w zasadzie żadnych argumentów prawnych na umotywowanie takiego kategorycznego zapatrywania. Ograniczenie podmiotowe skutków oświadczenia egzekucyjnego jedynie do podmiotu je składającego nie uzasadnia na pewno sam charakter prawny tego oświadczenia jako zdarzenia prawnego, ujmowanego niekiedy w kategoriach czynności prawnej jednostronnej dłużnika (por. np. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2005 r., III CZP 80/04, "Prawo Bankowe" 2006, nr 4, s. 15). Istotne jest natomiast dostrzeżenie odpowiedniej, jurydycznej funkcji oświadczenia dłużnika jako zdarzenia prawnego, które składa się w związku z kreowaniem między stronami określonego bankowego stosunku obligacyjnego w celu spowodowania możliwości uproszczonego dochodzenia przez bank roszczeń wynikających z takiego stosunku.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego trafnie przyjęto, że oświadczenie egzekucyjne przewidziane w art. 97 Pr.bank. należy zaliczyć do czynności, które – podobnie jak umowa o jurysdykcję, umowa o właściwość sądu lub zapis na sąd polubowny – dokonywane są przez strony określonego stosunku materialnoprawnego przed wszczęciem między tymi stronami postępowania w sprawie i mają w sposób zasadniczy wpływać na to postępowanie (por. np. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 16 marca 2006 r., III CZP 4/06, "Wokanda" 2006, nr 9, s. 4 oraz z dnia 20 kwietnia 2006 r., III CZP 17/06, "Biuletyn SN" 2006, nr 4, s. 6). Wszystkie takie czynności, niezależnie od ich zróżnicowanego charakteru prawnego, wywierają skutki prawne także wobec następców prawnych. Następca prawny dłużnika banku, zarówno szczególny, jak i ogólny wstępuje w prawa i obowiązki niemajątkowe dłużnika, ale także w całą sytuację prawną poprzednika prawnego, wykreowaną m.in. złożeniem przez niego właściwego oświadczenia egzekucyjnego.

W uchwale z dnia 7 stycznia 2004 r., III CZP 98/03, stwierdzono także, że przeciwko dopuszczalności wydawania bankowego tytułu egzekucyjnego wobec spadkobiercy po śmierci dłużnika banku przemawia zakres przedmiotowy art. 98 ust. 2 Pr.bank. oraz sposób ujęcia tego przepisu. Należy zaznaczyć, że argumenty te nie mają jednak znaczenia zasadniczego i nie wykluczają możliwości obrony stanowiska przeciwnego.

Ujęcie w art. 98 ust. 2 Pr.bank. wszystkich trzech przypadków, w których pojawia się możliwość nadania bankowemu tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności, łącznie z przypadkiem, w którym zachodzi potrzeba prowadzenia na rzecz banku egzekucji z majątku wspólnego małżonków, nie musi oznaczać, że sytuacja prawna wszystkich osób w nim wymienionych pozostaje tożsama prawnie. W konsekwencji tożsame muszą być też oceny możliwych uprawnień banku wobec wszystkich kategorii osób, w tym spadkobierców i małżonka dłużnika.

W art. 98 ust. 2 Pr.bank. założono, że uproszczony sposób dochodzenia należności banku, tj. posłużenie się bankowym tytułem egzekucyjnym, jest możliwe również po pojawieniu się pewnych zdarzeń prawnych po dokonaniu czynności bankowej (np. śmierci dłużnika lub przekształcenia osoby prawnej). Posłużenie się bankowym tytułem egzekucyjnym jest też możliwe wówczas, gdy zachodzi potrzeba egzekucji z majątku wspólnego małżonków. Przyjmując taki punkt widzenia, nietrudno dojść do wniosku, że art. 98 ust. 2 Pr.bank. obejmuje jednak

niejednorodne sytuacje prawne, co podważa prawny sens dokonywania ogólnych ocen prawnych odnoszących się także do sytuacji prawnej banku wobec spadkobiercy zmarłego dłużnika. Można zauważyć, że ta niejednorodność sytuacji została jednak odpowiednio wyrażona w samej treści art. 98 ust. 2 Pr.bank., użyta tam bowiem formuła „obowiązek spełnienia świadczenia” nie odnosi się w ogóle do małżonka dłużnika.

Ratio legis art. 98 ust. 2 Pr.bank. pozwala na wyrażenie poglądu, że podstawy prawnej wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego przeciwko spadkobiercy zmarłego dłużnika należy poszukiwać w przepisie ogólnym, poświęconym zasadom wystawienia takiego tytułu, jeżeli istotnie art. 98 ust. 2 Pr.bank. reguluje tylko kwestie nadawania klauzuli wykonalności istniejącemu tytułowi przeciwko wymienionym w tym przepisie osobom. W literaturze trafnie stwierdzono, że podstawą prawną wystawienia przeciwko spadkobiercy zmarłego dłużnika mógłby być art. 96 ust. 2 Pr.bank., w którym jako aktualnego dłużnika zobowiązanego do zapłaty może wskazać właśnie spadkobiercę. Przymiot spadkobiercy mógłby być następnie weryfikowany przez sąd w postępowaniu klauzulowym.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie (art. 390 § 1 k.p.c.).